

Чубенко Т.С., здобувачка,
Лисенко Л.І. к. н. із соц. ком., доцент,
ПНПУ імені В.Г.Короленка

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВОЄННОЇ ФОТОГРАФІЇ В УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА

У статті проаналізовано значення та функціональність воєнної фотографії в суспільстві. Визначено вплив автора на глядача через призму світлини. З'ясовано як зображення війни впливають на свідомість реципієнта.

Ключові слова: фотографія, воєнна фотографія, дезінформація, фейк

Зважаючи на впливовість візуального контенту в сучасному інформаційному просторі, фотографія домінує як фактологічне джерело для реципієнтів, особливо у кризових ситуаціях. Головна функція воєнної фотографії — інформування. За кожним зображенням стоїть унікальна історія, яка змушує співпереживати, незважаючи іноді на просторову і часову віддаленість.

Дослідниця Сюзан Зонтаг стверджує, що сучасне поняття звірства вимагає фотографічного доказу [6]. Тобто, якщо момент жорстокості не вдалося зафіксувати, то немає й самого злочину. Із дослідницею погоджується Джудіт Батлер, зазначаючи, що «фотографія є вбудованою в процедуру істини» [4]. Це означає, що без візуальної фіксації жорстокої реальності не може існувати правда.

Фотографія як документ сьогодні формує усвідомлення факту злочину і відповідальності за нього, актуалізує образи жертви і злочинця. Знімки створюють хронологію воєнних злочинів, які систематизують доказову базу для міжнародних розслідувань і судів.

Світлини стають не тільки свідченнями й війни, а й формують пам'ять, створюють історію. Дослідниця Аляйда Ассман у своїй роботі про різновиди та прояви пам'яті розповідає, що фотографія є носієм «культурного позасвідомого для тих, хто відвертається від текстів як від викривлених свідчень» [3]. Очевидно, що навіть через роки після завершення війни, зображення подій все ще будуть тригерами для післявоєнного суспільства. Людина,

яка розуміє контекст зображення, щоразу згадуватиме минуле, повертатиметься в той час, коли були зроблені кадри.

Фотографічний образ, не лише стає документальним фактом події, а й пробуджує емоційну реакцію на війну, заперечення або її схвалення. Фотографії російсько-української війни покликані формувати емпатичне розуміння необхідності міжнародної підтримки України у світі. На відміну від вербальної інформації, що означає мовні бар'єри, фотографія комунікує з аудиторією, використовуючи абетку візуальних образів, які прийнятні для розкодування і зчитування у глобальних масштабах.

У перших великих війнах камера не здатна була зафіксувати саму битву. Наприклад, більшість фотографій 1914-1918 років були анонімні та показували страх війни, наслідки боїв, спустошені місця, де не залишилось мешканців. З виникненням малоформатних камер змінилось і бачення війни. Глядач може спостерігати за драмою у будь-якій точці земної кулі, і, щоб доступитися до нього, залишити в пам'яті слід про воєнний конфлікт далеко за межами його країни, треба щодня нагадувати про існування проблеми.

Ми перебуваємо у безперервному потоці інформації. Пам'ять наповнюється стоп-кадрами; основний її елемент — одиничний образ. В інформаційну епоху фотографія дозволяє швидко сприйняти об'єкт або подію і зафіксувати їх у пам'яті. Камера здатна захопити смерть та показати останній момент життя. Знімки загиблих швидко поширюються та викликають найбільше емоцій у глядачів, тому від журналістів очікують і дотримання етичних стандартів, і водночас репрезентації найжахливіших подій.

4 березня 2022 року під час обстрілів Маріуполя російськими військами поранили 18-місячного хлопчика Кирила, батьки доставили дитину до лікарні. На жаль, дитина не вижила. Фотограф Євгеній Малолетка, зафіксував на кадрах відчай батьків, момент, як лікарі відчайдушно намагалися врятувати дитину. У побудові кадру автор, попри емоційну критичність сцени, дотримувався журналістських стандартів: на його зображеннях не видно обличчя хлопчика. Однак доречність демонстрації особистісних страждань (на фото – образи згорьованих батьків і лікаря, що намагався врятувати дитину) так само сьогодні викликає палкі дискусії. Зображення Євгенія Малолетки викликали резонанс в суспільстві (соціальні мережі, провідні телерадіокомпанії (CNN, BBC), шпальти світових газет), і світ дізнався про злочини росіян.

Фотографії перетворюють подію чи людину в об'єкт, яким можна володіти. Естетизація – це одна із функцій фотографії. На світліні дуже легко прикрасити дійсність, проте це може змінити моральні установки.

Фотограф ВВС News Україна Станіслав Сенік зробив серію знімків випускників однієї із шкіл Чернігова [1]. На тлі зруйнованих будівель міста одинадцятикласники фотографувалися в місцях, що найбільше постраждали від вибухів. Одяг для зйомки спеціально обрали в чорних, білих і сірих кольорах. Фотосесія розповіла не тільки про трагедію міста, а й зуміла естетизувати проблему втраченого дитинства.

Іноді медійники свідомо поширюють фейкову інформацію, однак у фотографічному середовищі межа між неправдою і достовірністю часто розмивається глибинною суттю зображення. Український фотожурналіст Олександр Чекменьов робив постановочні зображення. Улітку 2014 року він представив свою серію робіт про руйнування на території Донеччини. У центрі кадру – образ людини і різні емоції: від гордості до повного відчаю. В одному із інтерв'ю автор пояснив, що йому не потрібні порожні будинки, а необхідні люди з реальними історіями [2]. Хоч кадри Чекменьова зрежисовані, образний ряд демонструє наслідки та злочини реальної війни.

Водночас фотографія часто стає об'єктом дезінформаційних операцій. Так, популярним стало зображення з 3D-графіті з Президентом України у столиці Франції, де Володимир Зеленський вириває з чорної діри та їсть золоті злитки і грошові купюри. Допис опублікував інтернет-користувач @tipicaloptical. З повідомлення відомо ніби графіті з'явилося у Парижі 18 листопада 2022 року. Автор додав підпис: «Привіт, Франція. Віддай мені всі свої гроші. Вибач, мені не шкода». Насправді такого графіті не існує, а фотографію зробили в редакторі. За допомогою сервісу Google Maps можна визначити місце, на якому мав би бути малюнок. Незалежні фактчекери з France 24 Les Observateurs відвідали площу Генерала Леклерка в регіоні Валь-де-Марн у Парижі і на місці не знайшли такого артоб'єкта. Міська влада і спеціалісти стріт-арту також спростовують існування графіті [5]. Подібні фотоісторії потребують ретельної перевірки користувачів.

Отже, значення воєнної фотографій в суспільстві надзвичайно важливе, її функціональність – різноманітна. Навіть якщо країна, у якій триває війна, географічно віддалена від глядача,

світлина дозволяє відчутти її постійну присутність. Фото може впливати на свідомість глядача, вводити його в оману або представляти ситуацію з суб'єктивної точки зору. Фотографія інформує, закарбовує, лякає та може подарувати позитивні емоції в житті людини. Усе залежить від того, як автор це зобразить та як людина готова сприйняти кадр

Список літератури

1. Сенік, С. Шкільний альбом війни. Випускники Чернігова зробили фотосесію на руїнах. Instagram. URL: https://www.instagram.com/p/CgRGhq_tRmD/.
2. Яковленко, К. (2014, № 188). «Мені не потрібні зруйновані будинки, мені потрібні люди та їхні історії». День. С. 1–12.
3. Assmann, A. (2011). Cultural memory and Western civilization: Functions, media, archives. Cambridge University Press.
4. Butler, J. (2012). To Sense What is Living in the Other, Hegel's Early Love. 100 Notes, 100 Thoughts. Documenta Series 066 (100 Notes - 100 Thoughts / 100 Notizen - 100 Gedanken: Documenta 13). Hatje Cantz Publishers.
5. Kiennemann, L. (2022). How we debunked reports of anti-Zelensky graffiti in a Paris suburb. The Observers - France 24. URL: <https://observers.france24.com/en/europe/20221208-how-we-debunked-reports-of-anti-zelensky-graffiti-in-parisian-suburbs> (date of access: 29.03.2023).
6. Sontag, S. (2003) Regarding the Pain of Others. New York: Picador/Farrar, Straus and Giroux.